

Lada Badurina

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Ivo Pranjković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

GRAMATIKA U KONTEKSTU: O PRIMJERIMA U HRVATSKIM GRAMATIKAMA

Prethodno priopćenje

Gramatički su opisi zasnovani na jezičnim izvorima, pa se redovito i potkrepljuju odgovarajućim primjerima (pretpostavljene/moguće i/ili potvrđene) jezične uporabe. U prilogu se analiziraju primjeri rečenica iz gramatika hrvatskoga jezika, poglavito oni iz poglavlja u kojima se opisuje/propisuje sintaktička razina. Odabir se primjera pritom motri u kontekstu teorijsko-metodoloških koncepcija pojedinih gramatika, ali i društvenopolitičkih i ideoloških okolnosti u kojima su ti priručnici nastajali, odnosno u kojima su bivali objavljivani.

Ključne riječi: *gramatika (knjiga), hrvatske gramatike, sintaksa, primjeri, društveno-politički kontekst*

1. Uvodno

O (odabranim) gramatikama hrvatskoga jezika u ovome će prilogu biti riječi u ponešto drukčijem kontekstu nego što se o gramatikama obično govori. S jedne strane zanimat će nas metodologija njihove izrade, i to u osobitome (svakako suženom) smislu: pozabavit ćemo se naime tek jezičnim izvorima na kojima su zasnovani gramatički opisi/propisi. S druge strane upravo će se *primjeri* u gramatikama pokazati kao zanimljiva poveznica između gramatike (odnosno njezina autora ili njezinih autora) i širega društvenog i političkog konteksta u kojemu su pojedini gramatički priručnici nastajali i/ili u kojemu su bili objavljivani. Ili konkretnije: naše se *čitanje* gramatika za ovu priliku svodi na čitanje primjera rečenica u njihovim poglavljima o sintaksi.

O važnosti izvora (ili primjera) u gramatikama svjedoči i činjenica da se s obzirom na njih govori o različitim metodologijama gramatičkih opisa (ili propisa). Spominju se pritom tri moguća tipa izvora (usp. Hewings i Hewings 2005, 734–742).¹ Prvi se zasniva na autorovoj *intuiciji*, katkad ovjerenoj kod manjeg broja izvornih govornika (informanata). Drugi se poziva na *citete (navode)*, ustvari primjere aktualne uporabe u govorenom i pisanom jeziku. Treći se tip gramatičkoga opisa zasniva na *korpusu*. U vezi s razmatranim hrvatskim gramatičkim priručnicima moći će se tematizirati – ili problematizirati – prva dva tipa metodologije gramatičkih opisa.

Dakako, i nakon priklanjanja određenom (upravo: *vladajućem*, dominantnom) metodološkom obrascu² pred hrvatskim je gramatičarima stajao još pokoji izbor. Bilo izmišljene, *konstruirane* (tzv. modelske), bilo iz jezične uporabe *istrgnute*, rečenice u sintaktičkim poglavljima hrvatskih gramatika svjedoče i o vladajućim ideologijama uz koje su njihovi autori i nakladnici pristajali ili bili prisiljeni pristajati. Stoga ćemo i na hrvatskome primjeru moći pokazati kako *svaki teorijski* (u našem slučaju gramatički) *opis jezika odražava, u manjoj ili većoj mjeri, način razmišljanja određene povijesne epohe* (Doleschal 2010, 107), pa onda i to da *pitanje objektivnosti u opisu jezičnog sustava podrazumijeva ideološku osnovu vrijednosnog sustava društva, samog autora gramatike, a istodobno i njegovu intuiciju za jezik kao (izvornog) govornika* (Savić 2013, 370).³

2. Dvije-tri o istraživanom korpusu hrvatskih gramatika

Tipove primjera rečenica – s obzirom na njihovu provenijenciju, ali još i više s obzirom na njihov sadržaj – istražujemo na omanjem, ali – smatramo – reprezentativnu korpusu hrvatskih gramatika (njihovih poglavlja o sintaksi). Konkretno, riječ je o ovim izdanjima: *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije* Adolfa Vebera Tkalčevića (1859), *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* Tome Maretića (2. izdanje iz 1931.), *Hrvatska slovnica* Josipa Florschütza (njezino „dopunjeno” izdanje iz 1941.), *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika* Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića (9. izdanje iz 1970.) te *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* Eugenije Barić i suradnika (1979).

3. Adolfo Veber Tkalčević, *Skladnja ilirskoga jezika*

U prvoj hrvatskoj sintaksi koja je objavljena kao zasebna knjiga, u *Skladnji ilirskoga jezika* Adolfa Vebera Tkalčevića primjeri su dijelom konstruirani,⁴ a dijelom preuzeti iz pojedinih, ponajprije književnih djela. Od preuzetih primjera daleko je najviše onih iz djela Vuka Stefanovića Karadžića, što može i iznenaditi s obzirom na kasniji odnos

¹ Za ovu se bibliografsku jedinicu ne navode brojevi stranica, nego pozicije u elektroničkom izdanju (*kindle edition*).

² Ili, drugim riječima rečeno, metodologije se gramatičkih opisa mijenjaju kao što se mijenjaju i teorijski koncepti na kojima se oni zasnivaju.

³ Autorica u tom kontekstu govori o tzv. *skrivenom kurikulumu*, koji se odnosi na „nepisane vrednosti i stavove koji se (učenicima) prenose kroz obrazovni proces i strukturu obrazovnog sistema” (Savić 2013, 370 prema Petrić 2006, 18).

⁴ Naprimjer: *Mati prede; Nož nije oštar* (1); *Da radiš, vèro me veseli* (6); *Sokrat bijaše mudrac* (7) itd. Brojka u zagradama redovito označuje broj stranice s koje preuzimamo primjer.

između zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca.⁵ Puno je primjera i iz narodne književnosti. Osobito su česte narodne poslovice⁶ te pojedini stihovi iz narodnih pjesama.⁷ Od ostalih pisaca najzastupljeniji su Stanko Vraz, braća Mažuranići (i Ivan, i Antun, i Matija), Ivan Trnski, a s manjim su brojem primjera zastupljeni također Ivan Gundulić, Andrija Kačić Miošić, Mirko Bogović, Mijat Stojanović, Fran Kurelac, Bogoslav Šulek te sam Adolfo Veber.

4. Tomo Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*

Među primjerima koje navodi Tomo Maretić u svojoj *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* apsolutno pretežu, kako se i može očekivati, primjeri iz djela Vuka Karadžića i Đure Daničića (zastupljeno je čak 16 Karadžićevih i 12 Daničićevih djela), a zatim slijede primjeri iz narodnih umotvorina (iz *Srpskih narodnih pjesama* i *Srpskih narodnih pripovjedaka* što ih je „skupio i na svijet izdao” Vuk Karadžić) te iz *Narodnih pjesama bosanskih i hercegovačkih* što su ih priredili Ivan Franjo Jukić i Ljubomir Hercegovac (tj. Grgo Martić). Zastupljeni su također primjeri iz rječnika. Osim iz Karadžićeva uzimani su i primjeri iz *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU (dio I–X) te iz Iveković–Brozova *Rječnika hrvatskoga jezika*. Od ostalih pisaca zastupljeni su samo M. Đ. Milićević, Milorad P. Šapčanin, Mića Ljubibratić s prijevodom *Korana* (tj. *Kurana*), Natko Nodilo s *Historijom srednjega vijeka* te Franjo (Francisko) Iveković sa *Životima svetaca i svetica Božjih* (usp. Maretić 1931, 612–614).

5. Josip Florschütz, *Hrvatska slovnica*

Posebno je zanimljiv slučaj jedne druge hrvatske gramatike – one Florschützove. Naime doživjela je ona različita izdanja, prerade, pa i u bitno promijenjenim političkim okolnostima.⁸ Upravo je bizaran primjer njezina petog izdanja (ili dopune) iz 1941. godine: očito žureći udovoljiti nastavnim potrebama školske su vlasti (Ministarstvo nastave Nezavisne Države Hrvatske) odlučile posegnuti za prerađenim četvrtim izdanjem iz 1940. godine te mu pridodati *Izpravak* u kojem se nedvosmisleno razračunava s ideološkim

⁵ Uza sve te primjere Veber navodi autora, obično i djelo iz kojeg su preuzeti, npr. *Ja ovo činim samo iz ljubavi k našem narodnomu jeziku*. (Vuk. P. 22.) (54); *Da onaj moj odgovor nije bio vrlo učtiv, to ja priznajem*. (Vuk. Ut. 6.) (8); *Ja smo i g. Simo Milutinović živjeli u Srbiji*. (Vuk. Ut. 22.) (12).

⁶ Naprimjer: *Nebudi svakoj tici kobac* (22); *Tko nezna za otar, i peći se klanja* (37); *Kad lisica predikuje, pazi dobro na guske* (102).

⁷ Naprimjer: *Vino pije kralju od Budima / A s kraljicom svojom gospojicom* (17); *Silna vojska polje pritislula, / sve po izbor junak od junaka* (77); *Junak podkiva konja hrabrena, / vidjela ga je žaba zelena* (165).

⁸ Tri su izdanja te gramatike pod naslovom *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole* objavljena u Zagrebu za autorova života: 1905., 1907. i 1916. (pretisak 3. izdanja objelodanjen je 2002.). Četvrto izdanje pod istim naslovom izdano je o trošku i u nakladi Kr. hrv.-slav. zemaljske vlade također u Zagrebu 1921. Popravljeni četvrto izdanje Florschützove gramatike priredio je Stjepan Ivšić; objavljeno je pod novim naslovom (*Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i slične škole*) u Banovini Hrvatskoj 1940. godine. Osim petoga „izdanja” objavljenoga u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a na koje se ovdje posebno osvrćemo, u istoj je državi (1943. godine) objavljeno i šesto, prerađeno u Uredu za hrvatski jezik. Usp. Samardžija 2008, 68–70; također i Samardžija 2006, 21; također Ham 2006, 165.

sadržajima prepoznatima u primjerima iz odabranoga predloška.⁹ Pritom je – kao što se moglo i očekivati – jednu ideološku paradigmu samo zamijenila druga. Ispravljene su i korice pa na njima umjesto *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i slične škole* stoji jednostavno – *Hrvatska slovnica*.

Na četirima nepaginiranim ulijepljenim stranicama s gusto ispisanim *izpravcima* (ukupno njih 92) eksplicirana su različita konceptijska polazišta na kojima su se temeljili sintaktički opisi u dvama izdanjima ovoga školskog priručnika. I dok je priklonjenost maretićevskoj (tj. vukovskoj) metodologiji osiguravala dobar status gramatike u ranijim desetljećima – a najjasnije se ona očitovala u odabiru jednoga dijela jezičnih predložaka: naime slijedili su oni *duh* narodnoga jezika predstavljen u djelima Vuka Stefanovića Karadžića¹⁰ – upravo su takvi zasmetali školskim vlastima Nezavisne Države Hrvatske. Crnilom ih je stoga trebalo precrtati te na njihovo mjesto upisati *podobnije*. Evo nekoliko primjera: na mjesto rečenice *Knjigu piše Kraljeviću Marko dolazi Knjigu piše Zrinoviću bane*; umjesto rečenice *Jakov Nenadović i Milan Obrenović opkole Užice, oko Sokola također se postave straže* treba upisati rečenicu *Hrvati opkole Osijek, oko Valpova također se postave straže*; rečenicu *Kažu, da je Marko Kraljević živio u vrijeme kneza Lazara* zamjenjuje *Kažu, da su Hrvati došli iz Biele Hrvatske*; briše se rečenica *Kad Vukašin izgubi život, onda stupi na prijestol srpski knez Lazar* i upisuje *Kad kralj Zvonimir umre, nastupe u Hrvatskoj teški dani*; na mjesto rečenice *Po selima su Srbi ne samo za male krivice, nego i (već i) za glavu sudili dolazi Po selima su Hrvati ne samo ratari nego (već) se bave i stočarstvom*; rečenice *Jedno bješe Vukašine kralju i Vino pije Kraljeviću Marko* zamjenjuju *Al' govori Tomiću Mijate i Rasrdi se Zrinoviću bane*; na mjesto rečenice *Srpski su vladari Zetu smatrali kao svoju osobinu* dolazi rečenica *Hrvati su oduvijek Međumurje smatrali kao hrvatsku zemlju* i sl. Za neke pak rečenice nije nađena prikladna zamjena, ali ih je ipak trebalo zacrniti: *To je Šarac Kraljevića Marka; Uranila Kosovka (kosovka) djevojka; Žali Šarac tebe gospodara; Kuj mi sablju, Novače, kovaču; Bojao se, da ga Kara-Đorđe ne bi ostavio za upravitelja; Idem, care, u Kosovo ravno za krst časni krvcu prolijevati (da prolijevam); Namjesti se u onoj istoj kući, gdje je srpski senat bio; Turci poruče Crnome Đorđu, da pošalje nekoliko čovjeka u Carigrad; Oranje Kraljevića Marka (Kraljević Marko ore); Bježi Marko oko bijele crkve; Često Miloš kroz prozor pogleda; Car Lazare sjede za večeru; On ne smjede poći na Kosovo za krst časni krvcu prolijevati i za svoju vjeru umrijeti; Platno bijeli Varadinka Mara na Dunavu prema Beogradu; Jovan mu se Bogom kunijaše; Vukašin postane kraljem; Sa zorom Turci iziđu iz Loznice; Govorahu tako, da vjerova veliko mnoštvo Jevreja; Miloš se ne htjede predati, premda su mu Turci mater bili zarobili; Zdrav da si mi, vojvoda Milošu, ali i Pišući ovako narodnim jezikom ostat ćeš dovijeka samo prstonarodni spisatelj*. Na udaru su se cenzure našla i pojedina imena (uglavnom ona koja podsjećaju na kosovski mit ili samo zato što su srpska) i sintagme: *Ranko* i *Miloš* postaju *Mirko* i *Stanko*; uklanjaju se imena *Radoje*,

⁹ Doslovce se veli: „Ministarstvo nastave Nezavisne Države Hrvatske dopustilo je odlukom br. 84.765/41. od 21. prosinca 1941. upotrebu Florschützove Hrvatske slovnice u srednjim školama u školskoj godini 1941./42. uz uvjet, da učenici prije upotrebe u knjizi crnilom provedu ove izpravke: (...)” (Florschütz 1941; istakli L. B. i I. P.). Kao godinu toga „izdanja” ovdje navodimo 1941., iako je – formalno gledajući – riječ o knjizi tiskanoj 1940., a 1941. tek nanovo ukoričenoj s važnim dodatkom.

¹⁰ Ipak valja primijetiti i to da u Florschützovim gramatikama ima znatno više konstruiranih, modelskih primjera negoli u Maretićevoj gramatici (usp. o tome i Ham 2006, 168).

Danilo, Manojlo, Blagoje, Miloje, Đorđe, Radoje, Crni Đorđe, umjesto Morave nalaže se da se napiše Una, umjesto Jakšića Stjepana dolazi Zrinovića bana, umjesto Vukašin Tomislav, umjesto Veljko Mirko, umjesto ikona kip, umjesto dinara kuna, umjesto Mačva Srijem itd.¹¹

6. Brabec–Hraste–Živković, *Gramatika hrvatskosrpskog jezika*

Od gramatika objavljenih poslije Drugoga svjetskog rata izrazitom ideologizacijom u primjerima ističe se *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika* Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića. U njoj se većina primjera odnosi ili na partizanski pokret i njegovu ulogu u ratu, ili na poslijeratno razdoblje obnove i izgradnje zemlje, ili na općenite postavke komunističke ideologije, odnosno marksizma i lenjinizma.

Na partizanski pokret odnose se primjeri tipa: *Partizani su širili bratstvo kud god su prolazili* (207); *Partizanski junaci neće se zaboraviti dokle god s Kozare teku izvori* (208); *Ako poginem, mene će okajati majka Kozara* (210); *Mi koruški Slovenci stekli smo pravo na istinsku slobodu boreći se za pobjedu nad fašizmom* (213); *I u najtežim trenucima bili su partizani uvjereni da će izdržati borbu, da će neprijatelja pobijediti i da će ostvariti svoje ideale* (215); *O junačkim partizanima, ponosna i hrabra srca, svijetla uma i snažnih mišića govorit će s divljenjem ljetopisi* (223); *U komesara bješe srce od junaka* (226); *Partizani mornari prkosili su moćnoj talijanskoj mornarici* (228); *Četnici nam ubiše junaka, hrabrog borca Orešković-Marka* (229); *U najtežim časovima V ofenzive zadržali smo vjeru u pobjedu* (234); *Stotine hiljada Jugoslavena dalo je svoje živote za slobodu i za ljepši život* (234); *Nastradala je grdno velika samostanska crkva što je fratri bijahu prometnuli u tvrđavu protiv partizana* (251).

U navedenim primjerima nerijetko se osjeća i utjecaj partizanske narodne poezije, a ima i izravno preuzetih stihova iz tog pjesništva, npr. *Razvija se jedna jela vita ispod naše gore Velebita* (221); *Po šumama i gorama naše zemlje ponosne idu čete partizana* (236); *Sveti nas, majko Kozaro!* (235); *Nad grobom borca Radoja srebrna breza tuguje* (240); *Hajde, majko, kaži rodu da se bori za slobodu!* (256); *Trepetom se breza zasija, pali se junak nasmija* (260).

U nekim se primjerima spominju i poznati partizanski pjesnici: *Od svih poznatih Čopićevih pjesama jedna od najljepših će biti „Grob u žitu”* (253) ili *Goran Kovačić prikazuje u „Jami” strahote pod okupacijom* (243).

U podosta primjera – stihovanih ili proznih – izravno se spominje Josip Broz Tito: *Druže Tito, mi ti se kunemo da sa tvoga puta ne skrenemo* (224–225); *Onda zagrmješe poklici voljenom Maršalu* (228); *Lijepo ti je druga Tita kolo* (229); *Druga Tita mi hoćemo za maršala našega* (235).

Puno se primjera odnosi na obnovu i izgradnju zemlje u poratnom razdoblju: *Radimo danas kao što su se naši heroji borili juče* (206); *Podizat ćemo termocentrale jer imamo puno ugljena* (208); *Na izgradnji pruge radilo je najviše omladinaca iz Hrvatske* (219); *Takmiči li se vaša brigada?* (220); *Jugoslaveni izgrađuju socijalizam* (222); *Kada dođeš*

¹¹ Iako izlazi iz teme našega razmatranja, zanimljiva je 1. točka *Izpravka*: traži se da se u rečenici iz *Pristupa* koja glasi „Hrvati danas pišu ijekavski, Srbi pišu ekavski, a ikavski se ne piše” briše dio *Srbi pišu ekavski, a ikavski se ne piše*. Inače upravo je ta informacija prepoznata kao „prvi trag razgraničenja ijekavštine od ekavštine u hrvatskoj gramatici i graničenje hrvatskoga od srpskoga na temelju različitih odraza jata” (usp. Ham 2006, 167).

iza sela, vidjet ćeš zadružnu pšenicu (225); Što će nama konji kod ovakvih traktora (225); U zadrugu uđe selo od trideset kuća (226); Naši narodi idu velikom i svijetlom cilju – socijalizmu (228); Žetvu želi mladi zadrugari (229); Naši omladinci ne treba da mare za nekulturne rasonode (225); Upravitelj je nagrade podijelio pred radnicima i pred članom Gradskog komiteta (240); Industrijalizirati i elektrificirati zemlju, to je glavni cilj Petogodišnjeg plana (258); Čuo sam da su pioniri ispod Grmeča vrlo vrijedni momci (247).

Ima i rečenica koje sadrže tipične poslijeratne parole: *Živjela naša armija!* (220); *Živio Savez komunista!* (261); *Živio CK SKJ!* (261).

I napokon ima primjera koji se odnose na temelje komunističke ideologije, npr. *Komunisti vole svoju domovinu* (229); *Mi komunisti vjerujemo u sjajnu budućnost čovječanstva* (233); *U socijalizmu državom vlada narod* (238) te, napose, *Marx je bio prema djeci vrlo nježan* (237).

7. Barić i sur., *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*

U sintaktičkom odjeljku gramatike Eugenije Barić i suradnika koja se u prvom izdanju pojavila 1979. godine nigdje se ne navode izvori iz kojih su uzimani primjeri. O tim se izvorima posredne informacije mogu međutim naći u *Sintaksi* Radoslava Katičića čijim su se rukopisom koautori *Priručne gramatike* (Mirko Peti i Marija Znika) služili prilikom izrade sintaktičkoga odjeljka svoje gramatike.¹² Katičić u *Popisu djela ekscerpiranih za sintaksu oblika* navodi imena 67 hrvatskih književnika (s najmanje jednim, a najviše s pet djela). Osim književnih djela (ili djela o književnosti, npr. Antuna Barca) navodi kao izvore samo *Vjesnik* i *Vjesnik u srijedu* (usp. Katičić 1986, 9–12). Ne možemo doduše pouzdano znati u kolikoj se mjeri podudaraju Katičićevi izvori s izvorima iz kojih su ekscerpirani primjeri za *Priručnu gramatiku*, ali se može uočiti da razlikā svakako ima. Tako npr. u *Priručnoj gramatici* ima relativno dosta primjera iz narodne književnosti, a Katičić ne spominje u svom popisu nijedno djelo iz toga područja. Osim toga u *Priručnoj gramatici* ima neusporedivo manje primjera koji se odnose na stariju hrvatsku književnost negoli kod Katičića. U svakom slučaju, i u sintaktičkome odjeljku *Priručne gramatike* i u Katičićevoj *Sintaksi* apsolutno prevladavaju primjeri iz književnosti, što se nikako ne može ocijeniti preporučljivim.¹³ U *Priručnoj gramatici* ima i povelik broj primjera kojima izvorište prepoznajemo već na prvi pogled. Takvi su, između ostalih, i ovi primjeri: *Tonka otare suze što su joj vlačile trepavice* (397), *Sila otme zemlju i gradove, kamol' meni konja otet neće* (402), *Kumordinar sa dva pastira uljeze u družinsku sobu da potraži ključeve* (403), *Svi Domaći ciknuše od radosti što se Malik Tintilinić tako dobro dosjetio* (405), *Do nogu bi ti počivalo janje da si mati janjetu* (409), *Nas dva brata oba ratujemo, ne plač' majko ako poginemo* (431), *A Palunko osta slugom u maloga kralja* (436), *Madona mijenja svoja raspoloženja, i ja na to mogu premalo utjecati* (439), *Ako li mi vjerovati*

¹² To i izrijekom navode u (nepaginiranoj) „Uvodnoj riječi“: „Autori Sintakse duguju dru Katičiću i posebnu zahvalnost zbog dopuštenja da se mogu slobodno služiti njegovim rukopisom prvoga dijela sintakse za veliku gramatiku hrvatskoga književnog jezika i preuzimati odande terminologiju, formulacije i rješenja” (usp. Barić i sur. 1979).

¹³ Takav stav branimo ponajviše činjenicom načelne neovisnosti jezika književnoga djela o standardnojezičnim normama. Utoliko ni jezik književne umjetnine ne može biti relevantan pri opisu/propisu normi standardnoga jezika.

neće, nek me pusti iz tamnice klete (443), Mada nije bila od neke gospodske pasmine, Janica je bila nekud odviše tanka i fina (444) itd.

8. Zaključno

Na temelju uvida u primjere rečenica kojima su popraćena pravila u sintaksama pojedinih hrvatskih gramatika (a smatramo da ni veći njihov korpus ne bi u bitnome promijenio naša zapažanja) donosimo nekoliko zaključnih misli.

Prvo, odabir primjera često će se dovoditi u vezu sa zastupanom koncepcijom književnog/standardnog jezika (književni jezik konstrukt ili, nasuprot tome, zagovaran ideal književnog jezika po uzoru na narodni govor).

Drugo, primjeri istoga tipa u različitim razdobljima mogu imati različitu recepciju – što će, opet, nedvosmisleno upućivati na društveni/politički kontekst gramatike (eklatantan su primjer rečenice iz djela Vuka Stefanovića Karadžića zabilježene u Veberovoj *Skladnji*, a potom slični primjeri – s bitno drukčijim konotacijama – u gramatikama hrvatskih vukovaca).

Treće, možda i najvažnije, ova tema otvara još jedno iznimno važno pitanje, a ono se tiče metodologije gramatičkoga opisa/propisa te u vezi s njime i pitanje koji su i kakvi jezični uzorci za to prikladni (gramatika kao model ili zasnivanje gramatičkoga opisa na konkretnoj jezičnoj uporabi – i kojoj odnosno kakvoj). One gramatike koje imaju konkretizirane primjere uzimaju ih uglavnom iz književnih djela, a neusporedivo manje iz ostalih uporabnih područja standardnog jezika. Smatramo da je to, u manjoj ili u većoj mjeri, ponajveća mana svih dosad objavljenih gramatičkih priručnika hrvatskoga jezika.

Izvori (kronološkim slijedom)

- Weber (Weber) Tkalčević, Adolfo. 1859. [2005.] *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. Pretisak. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Maretić, Tomo. 1931. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Drugo izdanje. Zagreb: Obnova.
- Florschütz, Josip. 1941. *Hrvatska slovnica*. Zagreb: Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare.
- Brabec, Ivan, Mate Hraste i Sreten Živković. 1970. *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*. Drugo izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija i dr. 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Literatura

- Doleschal [Dolešal], Ursula. 2010. „Rod, gramatika i diskurs: slučaj njemačkog jezika”. U *Diskurs i diskursi – zbornik u čast Svenke Savić*, ur. Vera Vasić, 107–119. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Ham, Sanda. 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Hewings, Ann i Martin Hewings. 2005. *Grammar and Context: An Advanced Resource Book*. London/New York: Routledge.
- Katičić, Radoslav. 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti / Globus.
- Petrić, Bojana. 2006. *Rečnik reforme obrazovanja (Skriveni kurikulum)*. Novi Sad: Platoneum.
- Savić, Svenka. 2013. „Analiza empirijskog materijala korišćenog u postojećim gramatikama u

- regionu". U *Njegoševi dani 4*, ur. Tatjana Bečanović, 369–377. Nikšić: Filozofski fakultet.
- Samardžija, Marko. 2006. „Hrvatski jezik od početaka XX. stoljeća do godine 1945". U *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, ur. Marko Samardžija i Ivo Pranjković, 9–28. Zagreb: Matica hrvatska.
- Samardžija, Marko. 2008. *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u NDH*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

GRAMMAR IN CONTEXT: ON EXAMPLES IN CROATIAN GRAMMAR BOOKS

SUMMARY

Grammatical descriptions are based on linguistic sources and are therefore regularly substantiated by appropriate (presumed/possible and/or attested) examples of language use. In this paper, examples of sentences from grammar books of the Croatian language, especially those from chapters in which the syntactic level is described/prescribed, are analysed. The choice of examples is analysed in the context of the theoretical-methodological concept of the individual grammar book, but also in the context of socio-political and ideological circumstances under which these grammar books were created, that is under which they were published.

Keywords: *grammar book, Croatian grammar books, syntax, examples, socio-political context*